

KRITIKAI TANULMÁNYOK

Balázs Ádám

SZENT PÁL, RÖVIDZÁRLATOKBAN

ALAIN BADIOU: SZENT PÁL
- AZ EGYETEMESSÉG APOSTOLA
(TYPOTEX, 2012)

Némi késéssel ugyan, de a Kosztolányi Program (PAP) támogatásával végre megjelent Alain Badiou 1997-ben publikált könyve Szent Pálról, Csordás Gábor fordításában. Ez a „késés” tulajdonképpen nem hátrányos, ha arra gondolunk, hogy az egyetemesség fogalma milyen akadályokon bukdácsolt át a kilencvenes évektől napjainkig. Badiou könyve ma talán időszerűbb, mint 1997-ben.

EGYETEMESSÉG, GLOBALIZÁCIÓ, KÖZÖS VILÁGOK

Vajon mit lehet ma őszintén állítani az univerzalizmus fogalmáról, amely politikailag zavaróan többértelmű az európai, tágabb értelemben a nyugati világban? A relativizmust éltető közbeszéddel szemben, ugyanakkor a gyűlöletbeszéd valamennyi megnyilatkozása ellen vajon mit lehet manapság egyetemesnek nevezni? Badiou esszéje egyfajta fogadás: globális világunkban igenis felbukkanhat az egyetemesség politikai cselekvője, aki ihletét egyenesen az első századból meríti. Nem biztos, hogy Badiou megnyerte ezt a fogadást, a kérdés azonban nyitott, ő maga nyitotta fel: mi köze korunknak a keresztény időszámításunk szerinti első századhoz?

Badiou a szabadgondolkodók közvetlenségével fordul az Újszövetséghez. Őszintén ismeri be, hogy megrögzött ateistaként fordul e könyvhöz, amely nem része politikai műveltségének. Szélsőbaloldali (egyesek szerint a mai napig maoista) francia gondolkodónk részéről ez a vallomás kifejezetten „meggyőzően” hangzik. Párizs főleg baloldali, illetve irodalmi és filozófiai köreiben évtizedek óta bevett szokás a *Bibliát* könyvként olvasni, e könyveket a számtalan egyéb könyv között, elvégre a *Biblia* neve is erre utal: könyv vagyok, könyvek vagyunk. Éric Blondel francia filozófus és műfordító merész etikaelméleti előadásai a Sorbonne-on (Paris I) például ezt a felfogást támasztják alá. Badiou tehát naivan lapoz bele a páli levelekbe, első olvasat gyanánt, ezt azonban rögtön az előszóban egyértelművé teszi. Kérdés, hogy ez a naiv megközelítés, ti. hogy Pál az első keresztény századból üzen a kései huszadiknak, helytálló-e.

A szerző tétele dióhéjban az, hogy az egyetemesség gondolata éppenséggel a globalizáció logikájával szembeállítva nyer új értelmet. A globalizáció ugyanis egyesítés helyett mindent darabokra aprít: újabb és újabb „ötletek” az újabb és újabb álszükségletekéről egymástól elkülönülő buborékokat hoznak létre. Új termék, új célközönség, új elszigetelt kulturális, szexuális és egyéb fogyasztói buborékok létesülnek globalizált világunkban, állítja Badiou. Az egyetemesség, amit Badiou Pál leveleiben keres, a „közös világ” perspektívájában kap új erőre. A kozmopolita gondolkodás, a „közös világ” (franciául: *monde commun*) gondolata a globalizáció (franciául: *mondialisation*) ellen lép fel.

Monde (világ) *monde* ellen. Kortárs francia szociológiai-antropológiai berkekben a *monde commun* egyébként kifejezetten „divatos” fogalom, gondolunk például Étienne Tassin (Tassin 2003) és Alexandre Duclos (Duclos 2009) munkáira. Ezeket a kutatásokat azonban mindig fenyegeti az, amit Patrice Loraux filozófus „kulturális kibúvóknak” nevez: a kozmopolitizmus kétes jegyében kihasználjuk a hozzánk érkező másik másságát, úgy merítünk belőle, hogy közben ki sem mozdultunk otthonról (Loraux 1993: 392). Amikor pedig kimozdulunk, a magunk sajátosságait visszük magunkkal, és ezeket nevezzük előszeretettel „egyetemes” értékeknek.

Badiou olvasatában ezek a Szajna bal partján „közös világokról” elmélkedő értelmiségiek mintha éppen az ellenkezőjét produkálnák, mint ami Badiou szerint Pál mobilizáló érdeme volt: görög társaságban Pál a görög gondolatvilágba élte bele magát, hogy abból kiindulva térítsen. A zsidókkal hasonlóan járt el. Kérdés, hogy a „páli technika”, illetve „ravaszság” nem ellenkezik-e éppen Pál radikális üzenetével: Krisztus feltámadt, az előzmények lényegtelenek? Nehezen képzelhető el, hogy egy hasonló tömönddal Pál valóban bele tudott bújni mások bőrébe, gondolatvilágába.

AZ ANAKRONIZMUS FELÜGYELT GYAKORLATA

A huszadik század kérdez rá az elsőre, ami anakronizmus. Badiou részéről szándékos anakronizmust képez ez a közvetlen konfrontáció, és francia szerzőnk nem is spórol az anakronisztikus kifejezésekkel. Pál vérbeli politikai „aktivista”, a jeruzsálemi gyülekezet „konferencia”, utazásai során konkrétan „mobilizál”.

Franciaországban az ógörög szakértők fejlesztették ki az anakronizmus értelmes és felügyelt gyakorlatát. Több tapintattal, mint Badiou, aki legjobb tudomásunk szerint nem ápol jó viszonyt az ógörög világ baloldali szakértőivel (elvégre ő maga mondja, hogy a *Bibliát* olvasva nem kötelezi őt az ókori tanulmányok szakértelme). Pedig ez utóbbiak, Jean-Pierre Vernant, Pierre Vidal-Naquet, majd Nicole Loraux éppenséggel anakronizmusokban gondolkodtak: mit üzennek nekünk az ógörögök, hogyan tudjuk azonosítani, kortárs kérdésekből kiindulva, az ógörög eredetű problémákat? Vernant a *polis*z intellektuális eredetét kutatta, hogy a huszadik század politikai észjárására világítson rá (Vernant 1962). Nicole Loraux az ógörög polgárháború traumáját vizsgálta (Loraux 1997) annak érdekében, hogy valami fény derüljön a kortárs demokráciák ellentmondásaira, demokráciáink „ógörög” kérdéseire (Loraux 2005: 173-190). Történezszekekről van szó, akik kutatásaikban nagyon finoman kezelték az anakronizmus szerepét. Badiou nem történész, ebből kifolyólag gorombább az *Újszövetséggel*, mint ógörög szakértőink Plutarkhosz párhuzamos történeteivel.

SZAKÍTÁSOK, RÖVIDZÁRLATOK, RÖGESZMÉK

Mi Alain Badiou állítása, fogadása? Hogy létezik egy *fiú*, akit nem kötelez az Apa. Egy fiú, akinek nem kell regélnie Krisztusról, mivel elég neki, hogy a feltámadást híresztelje. Pál ezzel szakít a szinoptikusokkal, mivel hátat fordít a meséknek. Jánosnak is hátat fordít, mivel szemében a csoda nem képezhet érvet. A feltámadás az egyetlen, kizárólagos hír, a feltámadás nem a halál következménye, hanem pusztá, önálló esemény.

Badiou eszmefuttatását követve Pál itt a zsidó és az ógörög hagyománnyal is szakít. Az előbbiek nem fogadnak el olyan evangéliumot, amely nem csodákra épül, hanem csak kinyilatkozik, és ez Pál. Az utóbbiak, ógörögök, Homérosztól a római eposzokig (az *Aeneis*, illetve Lucanus befejezetlen eposza) valamennyien említik a halálba történő utazást, majd visszatérést. Pál, Badiou olvasatában, nem visszatérésként értelmezi a feltámadást, hanem önálló tényként, szakítva azzal, amit a görögösített zsidó diaszpóra belevitt a kereszténységbe (Lacoue-Labarthe 2012: 108). Nem véletlen, írja Badiou, hogy Pál leveleit az *Újszövetség* kanonizálói valószínűsíthetően „moderálták”. Ez Badiou gondolata: Pál túl radikális volt, az *Apostolok cselekedetei* nem számolnak be Pál valódi tevékenységéről.

Kissé zavaró gondolat, amikor Badiou azt írja, hogy a zsidó és a görög nem tényleges népek, hanem csupán Pál lelkében léteznek, amint leveleit írja. Huszadik századunk végén Badiou tudhatta volna, hogy az antiszemitizmus, illetve valamennyi rögeszme lényege éppen az, hogy a „zsidók” („cigányok”, „feketék”) elsősorban képzeletvilágunkban és önkényes kategóriáinkban léteznek, és nem a valóságban. Didier Fassin antropológus fejti ki, hogy a faji kategóriák mindig elméleti konstrukciók, amelyek utólag gyakorlatba helyezve elvárják, hogy többnyire heterogén csoportok azonosuljanak a számukra meghatározott kategóriával (Fassin 2010: 166-168). Amikor a zsidó, akárcsak a görög, csupán fantazmagória egy militáns ajkán, abból nem sok jó szokott kisülni. A rögeszmék pusztító hatásait a tisztelt szerző feltehetően nem gondolta végig, amikor Pál „zsidóiról” és „görögjeiről” beszélt.

Ki is Pál Badiou olvasatában? Maga a fiú, akit nem kötelez az Apa. Ez is szakítás a görög kultúrával, ugyanis Odüsszeusz *válaszolja* a küklopsznak, hogy ő senki, *persona*. Igaz, az ógörög kifejezés többértelmű, így mindenek ellenére ellenáll az *identitás* sarokba szorító kérdésének. Válasz, amely mégsem válaszol az igazoltatónak: Odüsszeusz „okmányok híján” és legendás, korszakváltó ravaszságával nem „igazolja” magát (Lacoue-Labarthe 2012: 21).

Pál végképp nem válaszol, nem mesél, nem hivatkozik, ebben az értelemben nincsen „Apa”. Pál csupán hirdet, a maga módján. Így számol le a görögökkel: az identitás

nem válasz, és azt sem érdemes róla kifejteni, mint az odüsszeuszi válaszban, hogy a „ki?” kérdése nem méltó a filozófiához. Pál magát az ógörög logosz szövetét utasítja el.

Képzeletbeli zsidóival Pál hasonlóan számol le: nincsenek csodáim, hogy meggyőzözzek benneteket. Egy tényt, önálló eseményt hirdetek, a feltámadást, mivel olyan időköt élünk, amelyeknek egyre harsányabban skandáló emberellenes mozgalmi ellenleginkább tiszta, őszinte, az eseményeket kertelés nélkül nevükön nevező tömondatokkal tudunk fellépni. Íme, Pál korszerűsége, rövidzárlatban, többek között Magyarországon: akármilyen fontos a szélsőjobboldal tudományos kutatása, mit sem ér, ha nem a neonáci erők bátor és határozott elítélését és kiiktatását eredményezi. Az ógörög „visszatérések”, logosz és a zsidó „csodák” páli elvetése, *mutatis mutandis* ma azt jelenti, hogy amíg a barbárság avatott szakértők csemegéje, akik szinte várják a barbárság legújabb megnyilvánulásait, addig világunk egyre csak süllyed.

Badiou a kilencvenes évek végén írta meg esszéjét, amely többek között a szélsőjobboldal otrombaságait leplezi le. Hogy ki és mi volt Szent Pál, nem tudjuk. Badiou azonban feltalált egy embert, aki nem válaszolja, hanem kijelenti, hogy ő ki. Erre Ricoeur is tett kísérletet, kevesebb sikerrel, a kilencvenes évek legelején (Ricoeur 1990: 148). A szélsőjobbaldali veszély erősen fenyegetett, erre Ricoeur, N. Loraux és Badiou válaszoltak. Remélhetőleg bölcs tanulságokkal, számunkra, ma.

Amint a huszadik század keres választ az első században, kettős, oda-vissza megvilágításban, anakronizmus helyett rövidzárlat jön létre. Badiou erre a rövidzárlatra fogadott. Legyen igaza. Badiou továbbá nem tévesztheti szem elől, hogy az úgynevezett „európai egyetemesség” hatalmi retorika, fogalmaz Immanuel Wallerstein, tehát nem lehet európai egyetemességről beszélni az európai önkény megemlézése nélkül (Wallerstein 2006). Kérdés, és ezt a kérdést Badiou olvasójára bízuk, hogy a „páli rövidzárlat” megkerülhetővé teszi-e európai hagyatékunkat, amelyben az univerzalizmus erős konnotációkkal terhelt fogalom. Valóban releváns-e ez a rövidzárlat a globalizáció egy lehetséges alternatívájának megfogalmazása végett, vagy kissé elhamarkodott gondolatmenet, akárcsak, egyébként, a könyv magyar fordítása?

Nem biztos, hogy éppen egy első századi „szélsőbalos” biztosít számunkra kiutat a kényelmes és hatalmi egyetemesség, valamint az ugyancsak kényelmes kulturális relativizmus apóriájából. Mi is egy apória? Arisztotelész *Metafizikáját* követve az apóriát két dolog és egy cső képezi. A két dolog nem megy át együtt a csövön (út, *porosz*, innen az *a-porosz*, járhatatlan út). Akkor születik alternatíva, ha egyik „dologhoz”, illetve az adottnak tetsző „csőhöz” sem ragaszkodunk. Badiou felismerte az adottnak tetsző „csövet” (az alternatívát nem ismerő globális ésszerűséget), és tisztában van az összeférhetetlen „dolgokkal” is. Az olvasók dolga, hogy felismerjék korunk önkényes csöveit, és új utakon más dolgokat egyeztessenek, mint amelyeket megkerülhetetlennek tűnő globális csövünk elfojt. Pál

talán ezt üzeni, amikor Badiou olvasatában háttér fordít a csodáknak és az ógörög logosznak: a „dolgoktól” kell megszabadulnunk, hogy új utakon járható alternatívák szülessenek. Mert mi is egy alternatíva, ha nem egy új *porosz*?

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Duclos, Alexandre (2009): *Des formes modernes de cosmopolitisme*. L'Harmattan.
- Fassin, Didier (2010): *Ni race, ni racisme. Ce que racialiser veut dire*. In: *Les nouvelles frontières de la société française*. Szerk.: Fassin, Didier. La Découverte.
- Lacoue-Labarthe, Philippe (2012): *La réponse d'Ulysse*. Lignes-Imec.
- Lorau, Nicole (1997): *La cité divisée*. Payot & Rivages.
- Lorau, Nicole (2005): *La tragédie d'Athènes*. Seuil.
- Lorau, Patrice (1993): *Le tempo de la pensée*. Seuil.
- Ricoeur, Paul (1990): *Soi-même comme un autre*. Seuil.
- Tassin, Étienne (2003): *Un monde commun : Pour une cosmo-politique des conflits*. Seuil.
- Vernant, Jean-Pierre (1962): *Les origines de la pensée grecque*. CNRS.
- Wallerstein, Immanuel (2006): *European Universalism: the Rhetoric of Power*. The New Press.